

اوقات فراغت: چالش‌ها و نتایج جهانی

ابراهیم چیرانی*

فصلنامه علمی پژوهشی
سیاست جهانی،
دوره دوم، شماره دوم،
تابستان ۱۳۹۲

چکیده

نیروهای دگرگون کننده جهان ما نیروهایی شگرف و پیچیده‌اند که توجه کشورها را معطوف به مفاهیم غنی شده برای برنامه‌ریزی جلب نموده‌اند. اوقات فراغت یکی از مفاهیم چند بعدی در این زمینه است. در این مقاله ضمن تشریح ابعاد مختلف اوقات فراغت، به عناصر مشترک و اختلاف‌زای آن در بین کشورهای مختلف پرداخته شده است. سپس کارکردهای اوقات فراغت با تاکید بر جنبه‌های مختلف و جایگاه آن در کشورهای جهان بررسی شده است. سرانجام چالش‌هایی که برای اوقات فراغت در سطوح فردی و جمعی وجود دارد مورد بحث قرار گرفته و به لزوم طراحی و اجرای برنامه‌های جامع به وسیله دولت و نقش تعاملی و هدایت‌گر نهادها و سازمان‌های فرهنگی پرداخته شد. یافته‌های حاصل از تحقیق تطبیقی گویای آن است که هویت‌سازی، رعایت هنجارها، سازگاری اجتماعی و در کل سبک زندگی افراد می‌تواند نشانگرهای مناسب در مسیر راه باشد. با توجه به مفهوم یادگیری در دوران نوجوانی و جوانی افراد، پیشنهاد شده به نقش نهادهایی مانند خانواده، مدرسه و دانشگاه در برنامه‌ریزی‌ها توجه شود.

واژه‌های کلیدی: اوقات فراغت، تفریح، فعالیت‌های فراغتی، فرهنگ.

۱. استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

* نویسنده مسؤول: Chirani@iaurasht.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۴/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۲/۲۴

فصلنامه سیاست جهانی، دوره دوم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۲، صص ۱۱۹-۱۳۴

مقدمه

با وقوع پدیده‌هایی مانند تغییرات پرشتاب فن‌آوری، جهانی شدن^۱، معنویت‌گرایی و بی‌عدالتی‌های مستمر، تعادل زندگی فردی و اجتماعی انسان آسیب جدی دیده و برای درمان آن، ساختار کار و فراغت نیاز به مهندسی مجدد دارد. نقش فراغت در این رابطه می‌تواند از طریق جامعه‌پذیری^۲ و نیروهای هویتی^۳ در قالب‌های فرهنگی کشورهای جهان بررسی شود که یکی از دغدغه‌های مهم حکومت‌ها در دهه‌های گذشته نیز بوده است. هریس و موران^۴ برای فرهنگ ده جزء قایل شده‌اند که عبارتند از زبان و ارتباطات، اعتقاد و نگرش، ارزش و هنجار، درک از خود و فضا، روابط، دقت و آگاهی به وقت، پردازش ذهنی و یادگیری، پاداش و تشخیص، نحوه پوشیدن و ظاهر و نهایتاً عادت‌های خوردن غذا (Robert, 2010). تحقیقات تجربی نیز تأثیر فعالیت‌های فراغتی در بروز خلاقیت‌ها، توسعه مهارت‌های عملی و همکاری اجتماعی را نشان داده‌اند (Munson, 1998). بنابراین می‌توان گفت چگونگی گذران اوقات فراغت افراد، نمایان‌گر سبک زندگی^۵، الگوی مصرف، پایگاه اجتماعی^۶ و نیز تلاش برای ابراز وجود و کشف هویت است. در این راستا پارکر^۷ نیز که نظراتش بیشتر به تقابل کار و فراغت تاکید دارد، مدعی است که نفس ماهیت فراغت به‌عنوان یک بر ساخته اجتماعی، فقط در ارتباط با کار قابل درک است، بدون کار، فراغتی وجود ندارد و فعالیت‌های کاری جوامع صنعتی است که موجب رشد و توسعه فعالیت‌های فراغتی گردیده است (Parker, 1973). به‌نظر می‌رسد فرصت‌سازی و برنامه‌ریزی در زمینه فعالیت‌های فراغتی دارای کارکردهای متفاوت و مهم بوده، به طوری که می‌توان همزمان با رشد فردی شهروندان، شاهد افزایش سطح کیفی زندگی و ارتباطات آنان نیز بود. البته نقش این گونه برنامه‌ها در دوران اولیه زندگی انسان مهم‌تر به نظر می‌رسد، اما در کل دسترسی به امکانات فراغتی و میزان زمان فراغت می‌تواند در این رابطه مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. بر این اساس مقاله حاضر به بررسی چالش‌های فراغتی مردم جهان تاکید داشته و نتایج را در دو سطح فردی و جمعی تحلیل می‌نماید.

اوقات فراغت:
چالش‌ها و نتایج
جهانی

1. Globalization
2. Socialization
3. Identities Power
4. Philip R. Harris and Robert T. Moran
5. Life Style
6. Social Status
7. Stanley Parker

۲) تشریح مفهوم اوقات فراغت^۱

مفهوم اوقات فراغت از دو واژه اوقات و فراغت ترکیب شده است. اوقات جمع واژه وقت بوده و به معنای هنگامه‌ها می‌باشد، معنای لغوی فراغت را می‌توان معادل آسودگی و آسایش دانست که ناشی از دست کشیدن از کار و امور حرفه‌ای مستمر است. واژه فراغت معادل «Leisure» در زبان انگلیسی و ریشه لاتین آن «Licere» به معنی مجاز بودن، است. با توجه به خصوصیات متفاوت ملل جهان می‌توان گفت، فضای تعریفی اوقات فراغت در حال گسترش بوده و انتظارات در حال رشد افراد و حکومت‌ها باعث شده که این مفهوم دارای کارکردهای گوناگون نیز گردد، لذا این روند عملاً باعث پیچیدگی نقش و جایگاه آن در فرهنگ‌های مختلف شده است. از فراغت و اوقات فراغت تعاریف نظری بسیار شده که به چند نمونه از آن اشاره می‌شود:

- دومایز^۲ اوقات فراغت را مجموعه‌ای از اشتغالات می‌داند که فرد با کمال میل به منظور استراحت، تفریح^۳، تنوع، توسعه اطلاعات، آموزش، مشارکت‌های اجتماعی و بسط توان آزاد و خلاقش بعد از فارغ شدن از الزامات حرفه‌ای، خانوادگی و اجتماعی به آن می‌پردازد (Dumazdie, 1972).

- فراغت زمانی است که فرد در اختیار خودش بوده تا به دلخواه از امکانات فردی و محیطی استفاده نموده و خود را بازآفرینی نماید (دوالاکتاف، ۱۳۸۰: ۲۲).

- اوقات فراغت بخشی از نظام اجتماعی است که امکان تکامل فردی و عاطفی را برای انسان‌ها فراهم می‌سازد (شیخ سعادت و دیگران، ۱۳۷۶).

با توجه به تعاریف فوق‌الذکر به نظر می‌رسد که زمان فراغت با وقت آزاد^۴ افراد، یکسان نیست. ممکن است شخصی وقت آزاد داشته باشد، اما نتواند و نخواهد به فعالیت‌های فراغتی اقدام نماید. بنابراین فراغت و زمان مربوط به آن دارای شرایطی خاص می‌باشد. از این رو باید گفت، وقت آزاد افراد شامل زمان فراغت و نیز فعالیت‌های بسیار مانند خوابیدن، خوردن می‌شود. همچنین باید توجه شود که تفریح قسمت مهم از فعالیت‌های فراغتی بوده که در غرب، قسمت عمده‌ی فراغت به خصوص از نوع فعال آن را تحت شعاع قرار می‌دهد. در ضمن اگر شخصی در زمان فراغت فاقد هرگونه برنامه مشخص باشد، این فرد دارای خلاء فراغتی است. با توجه به تعاریف و توضیحات فوق‌الذکر می‌توان عناصر اصلی مشترک در تعاریف و تشریح اوقات فراغت را به قرار زیر

1. Leisure Time
2. Joffre Dumazedier
3. Recreation
4. Open Time

دانست:

- انتخابی بودن انواع فعالیت‌های فراغتی
- فارغ شدن افراد از کار و امور حرفه‌ای
- کسب آسایش فکری و فراغ خاطر

بررسی عناصر مشترک در تعریف اوقات فراغت گویای وجود اختلافاتی نیز در این تعاریف می‌باشد. به نظر می‌رسد یکی از دلایل مهم این اختلافات، ناشی از نوع نگرش ملت‌ها به این مفهوم است، مطالعات انجام یافته در این زمینه وجود پنج رویکرد مختلف را نشان می‌دهد که عبارتند از:

الف) فراغت به منزله وجود نوعی زمان - در این رویکرد سعی می‌شود، فراغت به عنوان زمانی مطرح شود که فرد برای دریافت وجوه، کار نمی‌کند و یا حداقل این که فراغت را به عنوان زمانی آزاد طرح کرده که پس از پرداختن به ضروریات باقی می‌ماند.

ب) اوقات فراغت به منزله نوعی فعالیت - در این رویکرد، فراغت معادل مجموعه فعالیت‌هایی است که فرد انجام می‌دهد. خصیصه‌هایی مانند فرصت‌ها، ضرورت‌ها، اجبارها می‌تواند در تعیین این مجموعه نقش ایفا نماید اما در کل، انتخاب یک مجموعه از فعالیت‌ها توسط افراد یک جامعه می‌تواند در شناخت آن‌ها نقش بسزایی داشته باشد.

ج) اوقات فراغت به منزله حالتی از بودن - مطابق این رویکرد، فراغتی بودن یا نبودن زمان یا هر نوع فعالیت، بستگی به حالت روحی و روانی افراد داشته که معرف حالتی از بودن (هستی‌بخش) است. به همین دلیل می‌توان گفت بسیاری از مردم ممکن است ظرفیت استفاده از فراغت واقعی را نداشته باشند.

د) اوقات فراغت به منزله یک مفهوم فراگیر اجتماعی - در این رویکرد معنای کار و فراغت به هم وابسته شده و به فایده عملی آن برای جامعه تکیه می‌شود. فراغت در این دیدگاه نوعی هدفمندی از طرف حاکمیت نیز پیدا می‌کند.

ه) اوقات فراغت به منزله شیوه‌ای از زندگی - این رویکرد جهت‌گیری آرمان‌گرایی^۱ داشته و فراغت را محصول زمان یا یک حالت فکری نمی‌داند بلکه آن را به معنای زندگی و خودسازی در نظر می‌گیرد. در این دیدگاه انسان‌ها آزاد نیستند که هر فعالیتی را انجام دهند بلکه باید محور فعالیت‌ها رشد ارزش‌های درونی افراد باشد (تورکیلدسن، ۱۳۸۲: ۱۴۲-۱۴۱ و ۱۱۵-۱۰۸).

۳) کارکردهای اوقات فراغت

صاحب‌نظران یافته‌های بسیاری در مورد کارکردهای اوقات فراغت ارائه نموده‌اند. بسیاری

اوقات فراغت:
چالش‌ها و نتایج
جهانی

از آن‌ها فراغت را یک پدیده اجتماعی دانسته که توان معنابخشی به زندگی داشته و می‌تواند در هویت‌سازی انسان‌ها از آن استفاده نمود. فعالیت‌های فراغت از طریق ایجاد مسئولیت‌پذیری، افزایش مهارت‌های اجتماعی، ابراز هیجانات و نیز افزایش کارایی اقتصادی می‌تواند به زندگی افراد معنا بخشند (فرج‌اللهی، ۱۳۷۳). همچنین فرصت‌هایی که فراغت در اختیار انسان قرار می‌دهد، باعث خودشکوفایی^۱، ماجراجویی و خلاقیت شده و می‌توان از آن‌ها در راستای هویت‌سازی استفاده نمود. نباید فراموش نمود که جستجوی هویت، جستجو برای یافتن انسان یکپارچه در سطح کشورها است نه انسان پراکنده (اقتصاد ایران، ۱۳۹۰: ۸۳).

بر این اساس، نباید نقش گروه‌های اولیه در اجتماعی شدن افراد دست کم گرفته شود. فعالیت‌های فراغتی همچنین در جامعه‌پذیری افراد از طریق تجلی فعالیت فراغتی در وسایل ارتباط جمعی صورت می‌گیرد. در فرایند این کار، تصاویر ذهنی^۲، طراحی سمبل‌ها و تفسیر حوادث به خدمت گرفته می‌شوند (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱). یکی از شرایط بلوغ اجتماعی و قابلیت سازگاری افراد را می‌توان در علاقه پایدار آنها به تفریحات سالم و سودمند دانست که معرف کارکردهای روانی اوقات فراغت است. تفریحات به عنوان نوعی از فعالیت‌های فراغتی می‌توانند در کاهش تمایل به رفتار تهاجمی، افزایش یادگیری و مهارت‌های زندگی نقش ایفا نمایند. نتایج تحقیقات گویای آن است که نوع فعالیت‌های فراغتی در میزان بزهکاری افراد نیز موثر می‌باشد، این نتایج در ایران نیز تایید شده است (معدن کن، ۱۳۶۶). اساس کارکردهای روانی اوقات فراغت در ارضای نیازهای انسان نهفته است. بر این اساس تیلمن^۳ ده نیاز فراغتی را تشخیص داده که عبارتند از (Tillman, 1973: 57-58):

- تجربه جدید
- استراحت و تفریح
- هویت‌یابی
- امنیت
- برتری طلبی
- تعامل و ارتباط با دیگران
- فهم و ادراک
- خلاقیت

1. Self - Fulfillment
2. Images
3. Albert A. Tillman

• خدمت به دیگران

• سلامتی و فعالیت‌های جسمی

به باور فیدرستون^۱ در طی سال‌های ۱۸۸۰ تا ۱۹۲۰ کشورهای جهان وابستگی بیشتری به یکدیگر پیدا نمودند. در این دوره تاکید بر به وجود آوردن فرهنگ جهانی شدت یافت و سنت‌های ملی، محلی و منطقه به حاشیه رانده شد. مشاهده این روند باعث شد که فیدرستون بیان نماید که روند فوق‌الذکر نیاز به یک خاطره جمعی دارد که می‌توانست از طریق فعالیت‌های بدنی، شعائر و یادبودهای خاص انجام گیرد. بازی‌های المپیک، روزهای ملی، رقابت‌های بین‌المللی و جشن‌های خاص دارای چنین کارکردهایی بودند که سرانجام این فعالیت‌ها نشان‌دهنده عناصر بنیادی فرهنگ و هویت ملی شدند، بسیاری از فعالیت‌های فراغتی دیگر نیز دارای چنین قابلیت‌هایی هستند، لذا نقش فعالیت‌های فراغتی و پدیده‌های متناظر با آن به تجلی اسطوره‌ها، خاطره‌ها، برجسته نمودن قهرمانان و سنت‌ها انجامید و سبب پیوند آگاهی‌های عمومی شد. در این حالت مسایل جهانی عمومی مانند حقوق بشر^۲، حفاظت از محیط زیست و انسان دوستی باعث شد که مردم بتوانند فضایی جهانی را تداعی کنند و احساس عاطفی در آن پیدا نمایند (Featherstone, 1991). در ایران نیز محقق در تحقیق خود چهار کارکرد اوقات فراغت را شناسایی نموده که عبارتند از:

• استراحت و تجدیدقوا

• تفریح و سرگرمی

• کسب اطلاعات و تکمیل معلومات

• پرورش و شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها (محمودی اشکوری، ۱۳۶۹).

براساس مطالب فوق‌الذکر می‌توان نتیجه گرفت که کارکردهای اوقات فراغت در دو سطح فردی و جمعی قابل بررسی بوده و با گذر ایام به خصوص در دوران مدرن، موضوع تعادل فرد در جامعه، قابلیت بحث بیشتر پیدا می‌کند.

(۴) جایگاه اوقات فراغت در کشورهای مختلف جهان

در این بخش به نحوه گذران اوقات فراغت در کشورهای مختلف جهان پرداخته می‌شود. بی‌شک بسیاری از عوامل مانند جغرافیا، فرهنگ، عوامل سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در

1. Mike Featherstone
 2. Hunan Rights

انتخاب نوع فعالیت‌های فراغتی و جایگاه اوقات فراغت در کشورها نقش دارند. بر این اساس جایگاه اوقات فراغت در برخی از کشورهای منتخب به شرح زیر است (دفتر مطالعات و تحقیقات سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۴).

۴-۱) کانادا

کشور کانادا از نظر وسعت دومین کشور جهان به حساب می‌آید و از نظر جغرافیایی دارای آب و هوای متفاوت در بخش‌های مختلف است. این کشور دارای خرده فرهنگ‌های گوناگون نیز می‌باشد، اگرچه می‌توان فرهنگ غالب آن را شبیه فرهنگ کشور انگلستان دانست. کانادا همچنین جزء هشت کشور صنعتی جهان بوده که دارای رشد اقتصادی حدود ۳/۴ درصد و نرخ بیکاری ۱۷/۹ درصدی است (اقتصاد ایران، ۱۳۹۰، ۸۳). در این کشور، دولت در گسترش فعالیت‌های فراغتی از طریق عملکرد شهرداری‌ها اقدام می‌نماید. محدودیت‌های مردم در کانادا جهت مشارکت در فعالیت‌های فراغتی عمدتاً شامل کمبود زمان فراغت (به دلیل میزان ساعات کار)، هزینه امکانات فراغتی و شلوغی مکان‌های فراغتی است. تعهدات مربوط به امور خانوادگی نیز در این راستا قابل بیان است. در کانادا با افزایش سن افراد به خصوص ۵۰ سالگی به بعد، فرصت‌های فراغتی افزایش می‌یابد و تاثیر تفاوت جنسیتی در میزان زمان فراغت نیز ناچیز گزارش شده است. تماشای تلویزیون، ویدیو، مطالعه، کارهای هنری، بازی‌های کامپیوتری و باغبانی از جمله فعالیت‌های داخل خانه و مورد علاقه کانادایی‌ها می‌باشد.

فعالیت‌های فراغتی خارج از خانه در کانادا عمدتاً شامل پیاده‌روی، رفتن به فستیوال‌ها، ایروبیک، گلف، دوچرخه‌سواری و شنا می‌شود. در کل چهار فعالیت فراغتی که در کانادا بیشتر انجام می‌شود عبارت است از تماشای تلویزیون، پیاده‌روی، مطالعه نمودن و شنا کردن. از نظر کانادایی‌ها انجام فعالیت‌های فراغتی دلایل مختلفی دارد. لذت‌طلبی، سلامتی و آرامش عمده این دلایل است. از دیگر دلایل نیز می‌توان به همراه بودن در کنار خانواده، استفاده از طبیعت و افزایش مهارت‌ها و آگاهی‌ها نام برد.

۴-۲) ایالات متحده آمریکا

ایالات متحده آمریکا را می‌توان چهارمین کشور پهناور جهان دانست. به عبارت دیگر فقط سه کشور روسیه، کانادا و چین از این کشور بزرگ‌تر هستند. به دلیل این که اکثر جمعیت این کشور را مهاجرین تشکیل داده‌اند، به تبع دارای فرهنگ، آداب و رسوم

متنوع می‌باشد. آمریکا در حال حاضر دارای رشد اقتصادی معادل ۲/۸ درصد و نرخ بیکاری ۱۹ درصد است (اقتصاد ایران، ۱۳۹۰، ۸۳). بحران مالی بین‌المللی اخیر، بیشترین تاثیر را بر اقتصاد این کشور گذاشته است. در این کشور تقریباً اکثریت جوانان به نوعی فعالیت فراغتی انجام می‌دهند. البته ساعات فراغتی مردان اندکی بیشتر از زنان می‌باشد. در این کشور نیز مانند بسیاری از کشورهای دیگر با افزایش سن و نزدیک شدن به سن بازنشستگی، میزان فعالیت فراغتی افراد افزایش می‌یابد.

در ایالات متحده آمریکا، ورزش و تماشای تلویزیون از محبوبیت خاصی در بین مردم به عنوان فعالیت فراغتی برخوردار است. البته مردان بیشتر از زنان به فعالیت‌های فراغتی فعال علاقه‌مند هستند. در یک مطالعه انجام شده، فعالیت‌های فراغتی پیاپی، باغبانی، نرمش‌های کششی، دوچرخه‌سواری، وزنه‌برداری، پلنوردی، ایروبیک و شنا به ترتیب در اولویت فعالیت‌های فراغتی جوانان در سال ۱۹۹۱ بود. تحقیقات بعدی در کل، کاهش فعالیت‌های فراغتی در زنان سیاه‌پوست را نشان داد و این که با افزایش تحصیلات افراد، مشارکت آنها در فعالیت‌های فراغتی افزایش داشته است. البته در این بین باید به متغیر درآمد بیشتر توجه شود. چون مشخص گردید افرادی که درآمد بالایی دارند، وقت بیشتری از زندگی را به فعالیت‌های فراغتی اختصاص می‌دهند. از دیگر عوامل مهم، وضعیت تأهل افراد است. همچنین در آمریکا کسانی که ازدواج نکرده‌اند، فعالیت‌های فراغتی مربوط به تقویت جسمی را بیشتر انتخاب می‌نمایند و این که در این کشور، میزان فعالیت‌های فراغتی زنان متأهل بیشتر از سایر زنان گزارش شده است.

۲-۸-۳) برزیل

برزیل کشوری است در آمریکای جنوبی و دارای کوهستان‌های بسیار، آب و هوای برزیل تقریباً معتدل همراه با زمستان‌های خشک می‌باشد. اگرچه در سال‌های اخیر رشد جمعیت و مهاجرت به برزیل زیاد بوده، اما در حال حاضر رشد اقتصادی این کشور بالغ بر ۶/۷ درصد، همراه با نرخ بیکاری ۷/۵ درصدی است (اقتصاد ایران، ۱۳۹۰، ۸۳). برزیلی‌ها برای اوقات فراغت بیشتر میل به تماشای تلویزیون و ویدیو و نیز گوش دادن به موسیقی دارند. از بین فعالیت‌های ورزشی، فوتبال طرفداران بسیاری در این کشور دارد. البته محبوبیت این ورزش در مردان بیش از زنان است. همچنین به نظر می‌رسد در برزیل فرصت فراغتی مردان بیشتر از زنان باشد. روند توسعه برزیل حاکی از گسترش تفریح و فراغت در میان شهروندان است.

۲-۸-۴) آلمان

آلمان کشوری می‌باشد که در اروپای مرکزی واقع شده است. از لحاظ اقلیمی جزء مناطق معتدل، ملایم و سرسبز با دسترسی بالا به آب، به حساب می‌آید. این کشور را می‌توان پرجمعیت‌ترین کشور اتحادیه اروپا به حساب آورد که مهاجرت همراه با تراکم جمعیت بالا، موضوع اشتغال را بر آنان با مشکلاتی همراه ساخته و به تبع بر اوقات و فعالیت‌های فراغتی آنها تاثیرگذار است، در حال حاضر نرخ رشد اقتصادی این کشور معادل ۴ درصد و نرخ بیکاری در آن ۷/۴ درصد گزارش شده است (اقتصاد ایران، ۱۳۹۰، ۸۳). آلمانی‌ها موسیقی، اوپرا، رقص، فلسفه و سینما را از جمله مظاهر مهم فرهنگی خود می‌دانند و به خوشگذرانی مشهور هستند. مردم آلمان بخش زیادی از اوقات فراغت را به نواختن یا گوش دادن به موسیقی می‌گذرانند. در کنار این فعالیت می‌توان از تماشای تلویزیون و ویدیو، مطالعه کتاب‌ها و مجلات، ورزش، خرید نمودن و رقص نیز نام برد. جالب آن که در آلمان، فعالیت‌های فراغتی دختران بیش از پسران جوان است. دختران جوان عمدتاً فعالیت‌های فراغتی مانند مطالعه کتاب، مقاله و شعرنویسی و نیز نقاشی را بیشتر انجام می‌دهند در حالی که پسران جوان تماشای تلویزیون و ویدیو، بازی‌های کامپیوتری و ورزش را بیشتر انجام می‌دهند. در نزد آلمان‌ها فعالیت‌های فراغتی فردی معمول‌تر به نظر می‌رسد ولی فعالیت جمعی محبوب نزد آلمان، ورزش و دیدار دوستان است.

۲-۸-۵) انگلیس

کشور انگلیس به صورت یک جزیره در غرب قاره اروپا قرار دارد. کانال مانش انگلستان را از فرانسه و دریای شمال آن را از بلژیک و هلند جدا می‌کند. روزگاری این کشور از نظر نظامی جزء قدرت‌های برتر بود. اما از جنگ جهانی اول به بعد نیروهای این کشور تضعیف شد و پس از جنگ جهانی دوم، هرگز جایگاه گذشته را پیدا ننمود. از لحاظ اقلیمی این کشور دارای آب و هوای مرطوب است. فعالیت‌هایی مانند تئاتر، موسیقی، ادبیات، فیلم، نقاشی و مجسمه‌سازی دارای ابعاد فرهنگی و اجتماعی خاص در این کشور بوده است. در حال حاضر نرخ رشد اقتصادی انگلیس معادل ۱/۷ درصد و نرخ بیکاری آن معادل ۷/۹ درصد است (اقتصاد ایران، ۱۳۹۰، ۸۳). جوانان این کشور فعالیت‌های فراغتی خارج از خانه را ترجیح می‌دهند. رفتن به کافی‌شاپ، موزه، کنسرت و تئاتر جزء این گونه فعالیت‌های فراغتی به حساب می‌آیند. از بین فعالیت‌های ورزشی می‌توان از پیاده‌روی، شنا، آمادگی جسمانی (یوگا و ایروبیک) دوچرخه‌سواری نام برد که در نزد

انگلیسی‌ها محبوب می‌باشد. به نظر می‌رسد مشارکت مردان انگلیسی در فعالیت‌های فراغتی بیش از زنان آن‌ها باشد. البته باید گفت که مشارکت در برخی از فعالیت‌های فراغتی با سن مرتبط می‌شود. فعالیت‌هایی مانند فوتبال، دوندگی و دوچرخه‌سواری بیشتر در جوانان دیده می‌شود. اما فعالیت‌هایی مانند گلف، بولینگ در سنین بالا محبوبیت بیشتری دارند. از بین فعالیت‌های فراغتی داخل خانه در نزد انگلیسی‌ها می‌توان از تماشای تلویزیون، گوش دادن به رادیو، گوش نمودن به نوار کاست و مطالعه کتاب نام برد.

۲-۸-۶) فرانسه

این کشور در غرب قاره اروپا به شکل یک ستاره و یا چند ضلعی قرار دارد. تنوع آب و هوایی در این کشور زیاد است. فرانسه را همچنین باید کشوری با مناطق تاریخی و باستانی فراوان دانست. در حال حاضر نرخ رشد اقتصادی این کشور بالغ بر ۱/۵ درصد و نرخ بیکاری در آن ۹/۷ درصد است (اقتصاد ایران، ۱۳۹۰، ۸۳). برخی منابع، میزان مطالعه فرانسوی‌ها را در میان مردم جهان دارای رتبه اول می‌دانند. در فرانسه بیش از ۲/۳ میلیارد نسخه روزنامه در سال منتشر می‌شود. از ۱۰۰ عنوان مجله‌ای که در فرانسه منتشر می‌شود، ۶ مجله دارای شمارگان یک میلیونی و ۸ مجله، شمارگان بیش از نیم میلیون دارند. اما هنوز تماشای تلویزیون مانند بسیاری از کشورهای جهان، فعالیت اول فراغتی آنان به حساب می‌آید.

در فرانسه ۱۸۰ فرستنده تلویزیونی وجود دارند که ۴ فرستنده دولتی و سراسری و بقیه محلی و خصوصی هستند. از سایر فعالیت‌های فراغتی فرانسویان باید از سینما، موسیقی، تئاتر، بازدید از موزه‌ها، شرکت در جشن‌ها و ورزش نام برد. مشاهده ورزش‌های فوتبال و تنیس از محبوبیت خاصی در نزد فرانسویان برخوردار است ولی جایگاه ورزش‌های جودو، اسب‌سواری، گلف و بدمینتون نیز در حال بهبود است. البته فرانسویان در عمل بیشتر به دویدن، دوچرخه‌سواری، اسکی، موج‌سواری و اسکیت در ایام فراغت خود مشغول می‌شوند (جلالی فراهانی، ۱۳۸۷: ۶-۴ و ۵۶-۵۰).

۲-۸-۷) کره جنوبی

این کشور در شرق آسیا دارای آب و هوای مرطوب و بارانی است. اگرچه در گذشته دور، فعالیت‌های هنری جایگاه ویژه‌ای در نزد مردمان این کشور داشته، اما نسل کنونی آنها چندان گرایشی به آن نشان نمی‌دهند. وضعیت اقتصادی کره جنوبی با داشتن رشد

اقتصادی معادل ۴/۸ درصد، مناسب به نظر می‌رسد. همچنین نرخ بیکاری در این کشور معادل ۳/۶ درصد است (اقتصاد ایران، ۱۳۹۰: ۸۳). فعالیت فراغتی محبوب در میان جوانان کره‌ای، استفاده از اینترنت است. جوانان از اینترنت برای دریافت فیلم، موسیقی و ارتباط با دوستان اقدام می‌کنند. بازی‌های کامپیوتری فردی و جمعی نیز محبوب جوانان کره‌ای است. از دیگر فعالیت‌های فراغتی در نزد جوانان کره می‌توان از تماشای تلویزیون، موسیقی و مطالعه نام برد.

۲-۸-۸) چین

چین سومین کشور وسیع دنیا پس از روسیه و کانادا است که در شرق قاره آسیا قرار دارد. از نظر تعداد جمعیت، این کشور مقام اول را داشته و با برنامه‌های اقتصادی جدید که عمدتاً از سال‌های ۱۹۹۰ به بعد اجرا شده و با کاهش زمان کار در هفته، به میزان زمان فراغت مردم این کشور افزوده شده است. در حال حاضر رشد اقتصادی این کشور بالاترین رتبه را در سطح جهانی داشته و معادل ۹/۸ درصد می‌باشد ولی نرخ بیکاری آن نیز بالا بوده و بالغ بر ۹/۶ درصد است. با وجود اقتصاد قدرتمند، به دلیل جمعیت زیاد نمی‌توان مردمان این کشور را مرفه دانست. در سال ۲۰۱۰ بر اساس معیار رفاه، این کشور در مقام ۵۸ قرار گرفته است (اقتصاد ایران، ۱۳۹۰، ۸۳). عمده فعالیت‌های فراغتی جوانان چینی صرف تماشای تلویزیون، ورزش، مطالعه، کارهای منزل و دیدار با دوستان می‌شود (معاونت مطالعات و تحقیقات سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۸: ۱۱۰۹-۱۰۷، ۱۲۳-۱۲۰).

۲-۹) ایران

به نظر می‌رسد موضوع اوقات فراغت از زمان قاجار به صورت رسمی مورد توجه دولت ایران بوده است. برگزاری اردوها در سال ۱۳۱۳ در باغ منظریه تهران می‌تواند گواه این ادعا باشد، در دوران حکومت پهلوی، وزارت فرهنگ و هنر با الگوبرداری از تجربه خانه‌های فرهنگ در فرانسه، اقدام به احداث خانه‌های فرهنگ شهر، در مراکز استان‌های ایران نمود. در ایران اولین خانه فرهنگ در سال ۱۳۴۷ شروع به فعالیت نمود. در آن دوران دور هم نشینی و گفتگو با یکدیگر از جمله فعالیت‌های فراغتی ایرانیان گزارش شده است (جوادی‌نجر، ۱۳۵۳). در آن سال‌ها تلویزیون در ایران نفوذ چندانی نداشته اما گوش دادن به رادیو، رفتن به قهوه‌خانه، مطالعه کتاب و روزنامه، گردش و قدم‌زنی در خیابان‌ها، کارهای هنری و امور مذهبی در اوقات فراغت ایرانیان مشاهده می‌شود.

(Dumazdier, 1972).

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران بسیاری از فعالیتهای فرهنگی و اجتماعی رژیم گذشته متوقف شد. در این سالها تماشای تلویزیون، گوش دادن به رادیو، مطالعه، قدم زدن در خیابان، رفتن به پارکها، دیدارهای دوستانه، فعالیتهای انقلابی و مذهبی و نیز کارهای هنری از جمله فعالیتهای فردی و جمعی فراغت ایرانیان بود تا این که در سال ۱۳۷۲ پس از پایان جنگ تحمیلی، شهرداری تهران با ساخت اولین خانه فرهنگ محله، سعی در سامان دادن به اوقات فراغت جوانان نمود. کلاسهای آموزشی و مهارتآموزی، عمده فعالیتهای این خانهها بودند به طوری که آموزش قرآن کریم، زبان خارجه، الکترونیک، کامپیوتر، کمکهای اولیه، خوشنویسی، طراحی، نقاشی، عکاسی، تماشیح، تئاتر، خیاطی و گلدوزی در فهرست اصلی فعالیتهای فراغتی شهرداریها قرار گرفت. البته سال ۱۳۷۲ سال شروع فعالیت شورای ملی جوانان که بر اساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۷۱ تاسیس گردید، نیز بوده است. هدف این شورا رسیدگی به مشکلات جوانان بود که یکی از زمینههای فعالیت آن، اوقات فراغت جوانان بود. این شورا در ادامه فعالیت تبدیل به سازمان ملی جوانان شد که در امور فراغتی به خصوص برای جوانان فعالیتهای ستادی زیادی را انجام داده است. البته در اواخر سال ۱۳۸۹ موضوع ادغام این سازمان با سازمان تربیت بدنی مطرح و قرار است در سال ۱۳۹۰ این موضوع اجرایی شود. در شرایط حاضر سازمان، نهادها و دستگاههای اجرایی بسیاری در زمینه شکلدهی به اوقات فراغت ایرانیان فعال هستند. این سازمانها و دستگاههای اجرایی عمدتاً فعال در زمینههای فرهنگی، ورزشی، گردشگری و مهارتآموزی، سعی در شکلدهی و گسترش فعالیتهای فراغتی به خصوص برای جوانان دارند. در این میان، مردم به فعالیتهای ورزشی و سپس مهارتآموزی گرایش بیشتری نشان دادهاند. آمارها نشان می‌دهد که میزان مشارکت مردم در فعالیتهای فراغتی استانهای تهران، خراسان، فارس و کرمان و اصفهان بیشتر است (دفتر مطالعات و تحقیقات سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۴).

آخرین بررسیها گویای آن است که متوسط زمان فراغت ایرانیان در طول هفته حدود ۳۰ ساعت بوده که معادل ۴/۳ ساعت در روز است. به نظر می‌رسد میزان و فرصتهای فراغتی مردان در ایران بیش از زنان باشد. برای ایرانیها فعالیتهای جمعی اوقات فراغت رایجتر از فعالیتهای فردی بوده و عمدتاً با خانواده یا دوستان بودن را می‌پسندند. نقش فعالیتهای فراغتی زنان جوان به همراه خانواده بسیار پررنگتر از مردان است. عمدتاً فعالیتهای فراغتی ایرانیها را می‌توان شامل تماشای تلویزیون، گوش دادن

اوقات فراغت:
چالشها و نتایج
جهانی

به موسیقی، معاشرت با دوستان، مطالعه «کتاب، مجله و روزنامه»، تماشای ویدیو، استفاده از کامپیوتر، گردشگری و ورزش دانست. در این رابطه باید سطح دسترسی افراد را نیز در نظر گرفت. سطح دسترسی به تلویزیون در ایران بسیار بالا می‌باشد اما سطح دسترسی به ماهواره، آلات موسیقی، لوازم هنری و اینترنت مانند تلویزیون نیست. البته میزان تحصیلات و درآمد افراد نیز در اینجا باید در نظر گرفته شود. همچنین نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که مردان بیش از زنان، گروه سنی پائین (۱۵ تا ۱۹ سال) بیش از سایر گروه‌ها، مجردها بیش از متاهل‌ها، دانش‌آموزان بیشتر از سایر طبقات کاری و افراد با تحصیلات پایین‌تر و نیز افراد با درآمد بالاتر از نحوه گذران اوقات فراغت خود رضایت بیشتری دارند. در ادامه باید گفت ضعف مالی، نداشتن وقت، کم بودن امکانات فراغتی، مخالفت خانواده و حساسیت‌های اجتماعی - فرهنگی از موانع اصلی انجام فعالیت فراغتی در جوانان به حساب می‌آید که باید نقش سن، وضعیت تاهل، شغل، تحصیلات و وضعیت اقتصادی افراد را در این رابطه در نظر گرفت (دفتر مطالعات و تحقیقات سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۴).

۴) بحث

با بررسی ابعاد اوقات و فعالیت‌های فراغتی می‌توان عناصر مشترکی مانند قدرت انتخاب، فارغ بودن از کار و کسب، نوعی آسایش فکری (شاید بتوان آن را نوعی لذت نامید) را پررنگ‌تر مشاهده نمود اما هنوز اختلافات شدیدی در مورد کارکردها و چگونگی گسترش اوقات فراغت در جوامع مختلف وجود دارد. دیدگاه‌های مختلفی در مورد فراغت در بین جامعه‌شناسان، فلاسفه و روانشناسان وجود دارد. شاید بتوان گفت نتایج حاصل از فعالیت‌های فراغتی در دو سطح کلی فردی و جمعی قابل طبقه‌بندی است. در سطح فردی می‌توان شاهد ارضای نیاز، رشد روانی و عاطفی و تغییر شخصیت به وسیله فعالیت‌های فراغتی بود اما همزمان می‌توان شاهد نوعی نگرش و رفتار افراطی در فرهنگ‌های مختلف نیز در این زمینه بود. اسراف، وسواس و مصرف‌های زیان‌بار در سال‌های اخیر در رفتار افراد هنگام فعالیت‌های فراغتی مشاهده شده که به نظر می‌رسد نیازمند تحقیقات و برنامه‌ریزی‌های جامع باشد. در سطح جمعی نیز مباحثی مانند جامعه‌پذیری، یادگیری، گسترش ارزش‌ها، و شاید در یک کلام، ابعادی از توسعه و ارتباطات جوامع را بتوان با تاثیر فعالیت‌های فراغتی توضیح داد که نقش فرهنگ و مصرف کالا و خدمات در آن بارزتر است. به همین دلیل بوردیو^۱ اعتقاد دارد که می‌توان ذائقه-

1. Pierre Bourdieu

ها^۱ و نیز انتخاب کنندگان آنها را طبقه‌بندی نمود و کالاها و ذایقه‌های فرهنگی در درون و بین حوزه‌های دارای مشروعیت طبقه‌بندی خواهند شد. حوزه‌های فراغتی منتخب افراد نیز بستگی به اعمال قدرت فرهنگی دارد. در واقع به باور وی انتخاب ذایقه‌ها، ناشی از مبارزه برای کسب منزلت است. وی همچنین بیان نمود که عوامل اقتصادی به عملکردهای اوقات فراغت حاکم هستند. یعنی در فعالیت‌های فراغتی نیز رقابت بازار، اصول عرضه و تقاضا و گرایش به انحصار وجود دارد. دسترسی به کالاها و خدمات فراغتی بسیار محدود است و قدرت انتخاب بستگی به میزان سرمایه (مالی، فرهنگی و نمادین) افراد دارد. از این طریق بورديو مفهوم سرمایه فرهنگی را نیز مورد بحث قرار می‌دهد (Grant, 1394).

در مورد تعامل فراغت و کار نیز بحث‌های زیاد وجود دارد. از نظر راجک^۲ نیز بین فرهنگ و فعالیت‌های فراغتی رابطه برقرار است. وی استدلال می‌کند که ریشه فرهنگ بشری در زبان، رقص، تقلید، بازی و سرگرمی است نه صرفاً کار. وی مفهوم فرهنگ را عملکردی در نظر گرفته که طی آن افراد می‌آموزند مناسب با نقش‌های اجتماعی و قواعد خاص عمل کنند (Rojek, 2000). بنابراین می‌توان گفت مانند فرهنگ کار که یک ساختار قدرت قادر به تشویق و کنترل رفتارهای انسان است، در مورد قواعد اجتماعی و فعالیت‌های فراغتی نیز فرهنگ قادر به چنین عملکردی می‌باشد. البته به رابطه تعادلی کار و فراغت نیز بایستی توجه داشت. نباید فراموش نمود در دوران اخیر به دلیل دانش محور شدن اقتصاد بوده که میزان اوقات فراغت افزایش یافته، بنابراین اگر نتایج فعالیت‌های فراغتی نتواند در رابطه با نیازهای بازار کار و سرمایه حرکت نماید، تعارض بین کار و فراغت در آینده ابعاد تازه‌ای پیدا خواهد نمود. تعادل بین این دو مفهوم نیازمند انسان‌های خلاق، نوآور و بهره‌ور است. از این رو کشورهای در حال توسعه باید به نقش فعالیت‌های فراغتی در کنار کار مطلوب جهت توانمندسازی شهروندان توجه کنند.

نتیجه‌گیری

فعالیت‌های فراغتی نیز مانند بسیاری دیگر از پدیده‌های انسانی و طبیعی دارای نتایج و کارکردهای مثبتی بوده اما دارای محدودیت‌های خاص خود نیز هستند که باید هنگام برنامه‌ریزی به آن توجه شود. با گسترش رشد و توسعه کشورها، اوقات فراغت مردم افزایش یافته و انواع گونه‌های جدید فعالیت‌های فراغتی همراه با رفتارها، ارتباطات و

1. Taste
 2. Chris Rojek

فن‌آوری خاص، به وجود آمده است که به نظر می‌رسد در حال جهانی شدن نیز می‌باشند. علاوه بر گذراندن این فرصت‌های فراغتی به صورت مفرح، می‌توان اهداف راهبردی موردنظر را در راستای برنامه توسعه طراحی و اجرا نمود. در این میان اهدافی مانند تعادل روحی و روانی مردم، اعتماد به نفس، رعایت قوانین و مقررات، عمل به ارزش‌ها و هنجارها، هویت‌سازی منسجم، سازگاری اجتماعی، مشارکت و تعامل و ارتباطات صحیح با دیگران می‌تواند به عنوان اهداف خردتر در برنامه‌ها مدنظر قرار گیرد. در کل جهت نیل به اهداف فردی و جمعی، علاوه بر وجود برنامه باید جایگاه سازمان‌ها و نهادهای تاثیرگذار نیز شناخته شود. خانواده، گروه دوستان، مدرسه، دانشگاه و نهادهای فرهنگی کشور باید ضمن تعامل با یکدیگر و شناخت ابعاد مختلف فعالیت‌های فراغتی بتوانند در تکمیل و اجرای قسمت‌های مختلف برنامه کلان کشور نقش ایفا نموده و با همکاری هدفمند بتوانند از فرصت‌هایی که فعالیت‌های فراغتی برای توسعه کشور به وجود می‌آورد، استفاده نمایند. پیشنهاد می‌شود با توجه به توان یادگیری افراد در دوران کودکی تا جوانی، نقش نهادهایی مانند خانواده، مدرسه و دانشگاه در برنامه‌های فرهنگی دارای اولویت ویژه گردد و برنامه‌های جامع تعاملی در سطوح مختلف سنی تهیه شود.

منابع فارسی

کتاب‌ها:

- تور کیلیدن، جورج (۱۳۸۲)، **اوقات فراغت و نیازهای مردم**، ترجمه عباس اردکانیان و عباس حسنی، تهران: انتشارات نوریخ.
- جلالی‌فراهانی مجید (۱۳۸۷)، **مدیریت اوقات فراغت و ورزش‌های تفریحی**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ذوالاکتاف وحید (۱۳۸۰)، «فراغت فرصتی برای بازآفرینی»، اصفهان، جهاد دانشگاهی.
- سازمان ملی جوانان (۱۳۸۱)، **بررسی وضعیت اوقات فراغت جوانان**، تهران: موسسه فرهنگی اهل قلم.
- شیخ سعادت و دیگران (۱۳۷۶)، **چگونگی پرداختن به فعالیت‌های اوقات فراغت بین نوجوانان و جوانان کشور**، تهران: دبیرخانه شورای عالی جوانان.
- معدن کن ایراندخت (۱۳۶۶)، **نقش ورزش در جلوگیری از انحرافات اخلاقی جوانان**، سازمان برنامه و بودجه.
- محمودی اشکوری حسین (۱۳۶۹)، **بررسی وسایل ارتباط جمعی و گذراندن**

اوقات فراغت، تهران: دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

مقالات:

- اقتصاد ایران (ماهنامه)، سال سیزدهم، شماره ۱۴۶، فروردین ماه ۱۳۹۰، ص ۸۳.

اسناد و مدارک:

- جوادی نجار زهرا (۱۳۵۳)، بررسی نحوه گذران اوقات فراغت کارگران

کارخانجات غرب تهران، طرح پژوهشی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

- دفتر مطالعات و تحقیقات سازمان ملی جوانان (۱۳۸۴)، سیمای جهانی گذران

اوقات فراغت جوانان، طرح پژوهشی منتشر شده.

- فرج‌اللهی نصرآ... (۱۳۷۳)، بررسی جایگاه تربیت بدنی در گذراندن اوقات فراغت

دانشجویان دختر دانشگاه تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.

- معاونت مطالعات و تحقیقات سازمان ملی جوانان (۱۳۸۵)، آشنایی با دستاوردهای

پژوهش سازمان ملی جوانان ۱۳۸۵-۱۳۷۱، سازمان ملی جوانان.

منابع لاتین

کتاب‌ها:

- Dumazdier Joffre, (1972), "Leisure Encyclopedia", New York and London, Collier.
- Javie Grant, Maguire Joseph, (1994), "sport Leisure social Thoghtel", Routledge.
- Kelly John, (1990), "Leisure", New Jersey, university of lions.
- Moran Robert T., Harris Philip R., Moran MA Sarah V., (2010), "Managing cultural Differences", Butterworth-Heinemann.
- Parker Stanley, (1973), "The Future of work and Leisure", London, Praeger Publishers.
- Rojek Chris, (2000), "Leisure and culture", Palgrave Macmillan.
- Tillman Albert A. (1973), "The Program Book for Recreation Professional", Palo Alto, National Press Book.

مقالات:

- Featherstone M., (1991), "Local and Global cultures", Vrijetijden Samonleving, No 3-4

- Munson Wayne W., Savickas Markel, (1998), "Relation between Leisure and career Development of college students", Journal of Vocational Behavior, oct., pp 243-253.

اوقات فراغت:

چالش‌ها و نتایج

جهانی